

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-25-37

УДК: 342.4(477)

А. Р. КРУСЯН,
доктор юридичних наук, професор*
ORCID: 0000-0001-6437-2864

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті зроблений науковий аналіз актуальних проблем розвитку теорії та практики конституційного законодавства України. Наголошено на теоретичних проблемах визначення поняття та змісту конституційного законодавства, принципах його системної побудови. Запропонована авторська науково-теоретична концепція системи конституційного законодавства України. На основі прaxeологічного аналізу визначені основні недоліки чинного конституційного законодавства України та сформульовані напрями його удосконалення в умовах війни і повоєнного відродження України.

Ключові слова: закон України, законодавство України, конституційне законодавство України, конституційні правовідносини, конституційно-правові норми, Конституція України, концепція, нормативно-правовий акт, прaxeологічний аналіз.

Krusian Anzhelika. Constitutional legislation of Ukraine: scientific and theoretical concept and praxeological analysis

The article provides a scientific analysis of current issues of development of theory and practice of constitutional legislation of Ukraine. Attention is paid to theoretical problems of definition of the concept and content of constitutional legislation, principles of its systemic construction. The author offers his own scientific and theoretical concept of the system of constitutional legislation of Ukraine. On the basis of pragmatic analysis, the author identifies the main shortcomings of the current constitutional legislation of Ukraine and formulates the directions of its improvement in the conditions of war and post-war revival of Ukraine.

Key words: law of Ukraine, legislation of Ukraine, constitutional legislation of Ukraine, constitutional legal relations, constitutional and legal norms, Constitution of Ukraine, concept, legal act, praxeological analysis.

Вступ. Обґрунтування науково-теоретичної концепції конституційного законодавства належить до тих теоретичних питань, вирішення яких має важливе практичне значення. Адже для сталого розвитку законодавства України необхідним є створення ефективного конституційного законодавства як його основи, первинного підґрунтя.

* **Krusian Anzhelika**, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor

Огляд літератури. Проблематика конституційного законодавства України активно вивчається сучасною конституціоналістикою протягом останніх двадцяти років. Основні положення цієї теорії, зокрема, що стосуються питань розвитку законодавства та його джерел, теорії конституції як основного закону, набули відображення у працях Ю. Г. Барабаша, О. М. Бориславської, О. В. Марцеляка, Н. М. Пархоменко, О. В. Скрипнюка, В. М. Шаповала, О. В. Щербанюк та ін. Однак питанням створення безпосередньо науково-теоретичної концепції системи конституційного законодавства в сучасній конституційно-правовій науці приділено недостатньо уваги.

Постановка проблеми дослідження. Незважаючи на наявність наукових праць, присвячених дослідженню системи законодавства, залишається достатньо великий обсяг невирішених теоретичних проблем щодо системи конституційного законодавства (зокрема, щодо поняття, змісту, принципів системи конституційного законодавства України тощо), на їх фоні виникають практичні проблеми, пов'язані з необхідністю ефективізації конституційного законодавства в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, визначення напрямів його удосконалення у повоєнний період, а також з'ясування тенденцій його розвитку в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є науковий аналіз актуальних проблем розвитку теорії та практики конституційного законодавства України, зокрема, формулювання основ науково-теоретичної концепції системи конституційного законодавства України та на основі праксеологічного аналізу чинного конституційного законодавства визначення напрямів його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Аналіз чинних в Україні нормативно-правових актів, що містять конституційно-правові норми, дає підстави зробити висновок про недостатню ефективність існуючого конституційного законодавства в Україні. При цьому розкриття ефективності конституційного законодавства має ґрунтуватися на загальнотеоретичній характеристиці, що «ефективність законодавства визначається рівнем розвитку та упорядкованості ієрархічної системи законів та інших нормативно-правових актів, прийнятих з дотриманням правил нормотворчої техніки для забезпечення інтересів всіх суб'єктів правових відносин, соціально-економічного розвитку суспільств»¹. Зокрема, сучасний стан розвитку конституційного законодавства характеризується недостатнім рівнем правової культури законотворчості й недотримання ієрархії нормативно-правових актів у системі конституційного законодавства; колізійністю та неузгодженістю норм різних актів конституційного законодавства; недостатністю наукових характеристик конституційного законодавства як цілісної системи (відсутність єдиної наукової концепції конституційного законодавства).

Тому важливого як наукового, так і практичного значення набуває необхідність створення концепції системи конституційного законодавства, яка

має охоплювати: принципи побудови і функціонування системи конституційного законодавства; характеристику складових елементів цієї системи (нормативно-правових актів, що входять до неї) – структурно-змістову характеристику конституційного законодавства; принципи систематизації конституційного законодавства; тенденції розвитку системи конституційного законодавства, які мають визначатися на основі аналізу поточної ситуації, тобто оцінки чинного конституційного законодавства, його ефективності, прогалин та ін. дефектів.

Науково-теоретична концепція конституційного законодавства України ґрунтується, безумовно, на теорії права та теорії конституційного права. Проте слід зазначити, що до ухвалення Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р.² визначення поняття та змісту конституційного законодавства мало дискусійний характер, що було зумовлено не тільки відсутністю єдності наукових підходів щодо визначення поняття законодавства, а й відсутністю профільного закону про правотворчу діяльність. Зокрема, обґрунтовувалося два основних підходи до його розкриття – «вузький», відповідно до якого законодавство визначалося як система законів і «широкий», згідно з яким законодавство України «є ієрархічною сукупністю нормативно-правових актів суб'єктів публічно владних повноважень та міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України»³. Найбільш поширеним був саме «широкий» підхід, який набув «утвердження» в одному із рішень Конституційного Суду України, відповідно до якого «законодавство охоплює закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети та постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень і відповідно до Конституції України та законів України»⁴. «Вузький» підхід переважно застосовувався як теоретико-методологічний інструментарій при визначенні поняття та змісту конституційного законодавства, відповідно до якого до системи конституційного законодавства, враховуючи його особливу соціально-правову природу, включалися тільки закони з виокремленням і доведенням необхідності прийняття в Україні конституційних законів⁵. Так, за визначенням Н. М. Пархоменко, «терміном «конституційне законодавство» охоплюються Конституція, закони про внесення змін і доповнень до Конституції та закони, які розвивають її положення і прийняття яких передбачено у змісті Основного Закону»⁶.

Сьогодні в наукових працях у характеристиці конституційного законодавства не акцентується на розкритті його поняття та змісту, наприклад, при аналізі процесу адаптації конституційного законодавства до права ЄС автором тільки зазначається, що йдеться про «законопроекти, які ... належать до сфери конституційного регулювання»⁷. Можливо, це зумовлено тим, що сьогодні отримує «перемогу» широкий підхід до визначення конституційного законодавства, адже він ґрунтується на легальному понятті законодавства,

що міститься у Законі України «Про правотворчу діяльність», відповідно до якого «законодавство України – це взаємопов’язана та упорядкована система нормативно-правових актів України і чинних міжнародних договорів» (ч. 1 ст. 9 Закону). Законодавство України включає Конституцію України – Основний Закон України, закони, підзаконні нормативно-правові акти, чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 2 ст. 9 Закону).

З метою дотримання наукової дисципліни слід зазначити, що автор цієї статті дотримувалася вузького підходу до визначення конституційного законодавства, з теоретичним обґрунтуванням практичної зумовленості та доцільності офіційного виокремлення в його системі конституційних законів. Водночас за аналогією з принципом можливості зміни доктринально-правової позиції у зв’язку зі зміною чинного законодавства (при цьому залишаючись на позиціях необхідності запровадження в Україні такого виду законів, як конституційні закони) конституційне законодавство слід розглядати як систему нормативно-правових актів, що містять конституційно-правові норми. Водночас конституційне законодавство України характеризується відповідними особливостями, до яких належить те, що конституційне законодавство має регулювати особливі суспільні відносини, які відрізняє основоположний, базовий характер (тобто особлива сфера регулювання), що зумовлює іншу особливість – провідне місце конституційного законодавства в загальній системі українського законодавства. Це визначає зміст конституційного законодавства, тобто сфери (предмет) його правового регулювання, а саме: організація і порядок проведення виборів, референдумів та інших форм прямого народовладдя; права, свободи, обов’язки людини і громадянина; громадянство, статус іноземців та осіб без громадянства; права корінних народів і національних меншин; порядок застосування мов; організація і порядок діяльності Верховної Ради України; статус Президента України; організація і порядок діяльності Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади; організація і порядок діяльності Конституційного Суду України; судоустрій; територіальний устрій України; затвердження Конституції Автономної Республіки Крим; засади місцевого самоврядування; конституційна відповідальність; засади утворення і діяльності політичних партій та інших інститутів громадянського суспільства; правовий режим власності; порядок використання і захисту державних символів.

Виходячи із зазначеного предмета конституційно-правового регулювання, у конституційному законодавстві слід виділяти інститути. До основних інститутів конституційного законодавства України, для позначення яких логічно і лінгвістично виправданою буде термінологічна конструкція – конституційно-законодавчі інститути, слід віднести: конституційний лад України; конституційні засади народовладдя в Україні; конституційні основи українського громадянського суспільства; конституційний статус людини і громадянина в Україні; державний лад України; державний устрій і терито-

ріальна організація Української держави; законодавча влада в Україні; президентство в Україні; виконавча влада в Україні; судова влада в Україні; місце-ве самоврядування в Україні.

Конституційне законодавство України необхідно характеризувати як систему, побудовану з урахуванням вимог системології. Так, система конституційного законодавства становить складне утворення, яке має такі характеристики: доцільність, функціональність і стійкість. Доцільність системи конституційного законодавства виражається в її цільовій визначеності, спрямованості, згідно з якою вихідною метою, що має значення кінцевої причини, є формування внутрішньо несуперечливої національної нормативної основи системи сучасного конституціоналізму. Функціональність системи вбачається у підсиленні ролі закону в регулюванні суспільних відносин, що є предметом конституційно-правового регулювання, у зміцненні режиму конституційної законності, збереженні цілісності української державності, а також у забезпеченні розвитку громадянського суспільства. Необхідність стійкості системи зумовлена тим, що конституційне законодавство посідає провідне місце в системі українського законодавства.

Принципами системи конституційного законодавства є: взаємозв'язаність, взаємозумовленість, взаємодія нормативно-правових актів, а також принцип ієрархічності їх розташування в системі конституційного законодавства.

Взаємозв'язаність нормативно-правових актів, що входять до цієї системи, зумовлена тим, що всі вони регулюють один вид суспільних відносин, які становлять предмет конституційного права (найважливіші та найбільш стійкі суспільні відносини).

Взаємозумовленість цих актів виражена в тому, що «вищі» за юридичною силою акти зумовлюють необхідність прийняття для їх конкретизації і розвитку актів, які мають нижчу юридичну силу в системі конституційного законодавства і «впливають» із попередніх актів.

Взаємодію нормативно-правових актів виражено у їх взаємному зв'язку, узгодженості та єдиній спрямованості з метою ефективного регулювання відповідних суспільних відносин.

Ієрархічність побудови цієї системи є її визначальним методологічним принципом, що має важливе як теоретичне, так і практичне значення особливо в сучасних умовах нестабільності та суперечності чинного законодавства.

В юридичній літературі зазвичай розглядаються проблеми ієрархії нормативних актів у правовій системі держави. Що стосується конституційного права, то у цьому випадку розглядається питання ієрархічності системи його джерел, без приділення належної уваги ієрархічності системи конституційного законодавства, тоді як субординаційність (ієрархічність) нормативно-правових актів, що містять конституційно-правові норми, є однією з умов функціонування системи конституціоналізму, спрямованої на встановлення конституційного правопорядку. Концептуально цей принцип закріплений у

ст. 8 Конституції України. Формулював правові позиції із цього питання Конституційний Суд України. Так, в його Рішенні від 16 січня 2003 р. (справа про Конституцію Автономної Республіки Крим) підкреслено найвищу юридичну силу Конституції і визначено провідне положення законів у системі нормативних актів, зокрема, зазначено, що «після Конституції України, що має найвищу юридичну силу (частина друга ст. 8), закони в ієрархії нормативно-правових актів посідають провідне місце»⁸. Продовженням цієї юридичної позиції є визначення, що «Конституція України має найвищу юридичну силу, тому будь-який закон має розвивати, конкретизувати й деталізувати конституційні приписи і не повинен їм суперечити»⁹.

У науці поширеною є ідея про те, що ієрархія нормативно-правових актів ґрунтується на принципі ієрархії органів, які їх видають. Отже, ієрархія є відображенням ієрархії самих державних органів. Отже, нормативно-правові акти в системі конституційного законодавства мають бути розташовані за цим принципом ієрархії. При цьому особливе місце посідає Конституція України як акт установчої влади Українського народу, що має найвищу юридичну силу.

Що стосується визначення тенденції удосконалення та розвитку конституційного законодавства, то як було зазначено вище, вони мають визначатися, виходячи із праксеологічного аналізу чинного конституційного законодавства, визначення його недоліків, до яких відносять передусім дефекти і прогалини.

Модернізація конституційного законодавства має бути спрямована на усунення наявних дефектів і прогалин у конституційно-правовому регулюванні. Ця проблема є важливою і актуальною не тільки для України, а й для будь-якої іншої держави, тому що в конституційному законодавстві будь-якої держави можливі дефекти. Так, до дефектів у праві належать законодавчі колізії. При цьому особливу увагу привертають до себе колізії норм у Конституції України. Подібні дефекти негативно відбиваються на конституційно-правовій практиці. Адже конституційні постулати повинні становити основу не тільки конституційного, а й усього законодавства України. Зокрема, Конституційний Суд України підкреслює, що «на Конституції України ґрунтовано галузеве законодавство, яке розвиває, конкретизує й деталізує конституційні приписи»¹⁰.

Однак не всі конституційні положення вирізняються єдністю і послідовністю. Наприклад, у ст. 6 Конституції України як самостійна гілка державної влади виділяється судова влада. Проте спеціальний розділ, присвячений суду, називається «Правосуддя», в якому вербальна конструкція «судова влада» не застосовується взагалі, тоді як у чинному законодавстві України цей термін використовується. Так, у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р.¹¹, який «визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні» (преамбула Закону) йдеться про судову владу в Україні (розділ I «Засади організації судової влади»), яка відповідно до конституцій-

них засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом (ст. 1 Закону). Думається, що Конституція повинна чітко визнати суд самостійною і незалежною державною владою, що, своєю чергою, зумовлює й чітке визначення його конституційного статусу, тим більше, що функціональна характеристика суду дає можливість обґрунтувати його позицію як самостійної гілки державної влади.

Також наявна колізійність норм різних актів конституційного законодавства, неузгодженість положень, що регулюють однорідні правовідносини. Наприклад, положення законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» і «Про місцеві державні адміністрації», що визначають компетенцію відповідних органів публічної влади на місцях, багато в чому не узгоджені, оскільки закріплюють повноваження органів, які перетинаються чи збігаються, що породжує проблему їх взаємодії при здійсненні єдиної функції управління територіями.

Іншою проблемою конституційного законодавства є наявність у ньому прогалин. При цьому слід враховувати, що відповідно до теорії права прогалини можуть бути дійсні та уявні. Прогалини в конституційному праві характеризуються тим, що конкретний вид суспільних відносин не врегульований конституційно-правовими нормами, тобто ці норми відсутні в конституційному законодавстві, не встановлені методи конституційно-правового регулювання таких суспільних відносин, не закріплені в конституційному матеріалі принципи, на яких повинно здійснюватися їх регулювання.

Наявність прогалин у конституційному праві свідчить про недоліки правової системи. Проте такі прогалини об'єктивно можливі й навіть неминучі в умовах державно-правового реформування і становлення громадянського суспільства, коли розвиваються відповідні конституційні правовідносини, з'являються нові суспільні відносини, що потребують правового регулювання. І тут важливо максимально точно встановити належність цих суспільних відносин до предмета конституційно-правової галузі.

Не перебуваючи в рамках жорсткого юридичного позитивізму, сприймаючи як об'єктивну реальність необхідність обліку соціологічних, юснатуралістичних та інших напрямів у теорії конституціоналізму, все ж слід констатувати, що нові суспільні відносини тільки тоді можуть бути визнані предметом конституційного правового регулювання, коли в цьому зацікавлене громадянське суспільство і, звичайно, сама держава. Це повинно мати зовнішній, формалізований юридичний вираз у Основному Законі, тобто в Конституції, яка відображає модель держави і суспільства на певному етапі його історичного розвитку. При цьому з розвитком держави та суспільства змінюється й Конституція, а також трансформується й предмет конституційного права, який не є статичним.

Багато «нових» суспільних відносин залишаються неврегульованими, тобто відсутня необхідна нормативно-правова матерія, що в узагальненому

вигляді можна назвати прогалиною. Проте ця прогалина має подвійну сутність: для поточного конституційного законодавства вона є реальною, оскільки певний вид суспільних відносин, що входять до сфери регулювання конституційного права, недостатньо регламентований, а для Конституції ця прогалина є удаваною, оскільки існують норми загального характеру, які застосовуються до цього виду суспільних відносин, у такому випадку прогалина відсутня «a priori».

Проблема прогалин не може виникати тоді, коли нормативно-правовий акт первісно призначено для основоположного регулювання, яким є Конституція – Основний Закон. Для реалізації конституційних положень необхідне подальше регулювання в поточному законодавстві. У ряді випадків це позначено в нормі самої Конституції вказівкою на необхідність прийняття відповідного закону (наприклад, у Конституції України зроблено такі вказівки в статтях 4, 6, 10, 14, 15, 17, 20, 82, 89, 107, 120, 146 та ін.). Проте цього може й не бути, що зовсім не означає, що подібне регулювання не з'явиться.

Можна безмежно розширювати текст Конституції, намагаючись гранично повно сформулювати предмет безпосереднього конституційного регулювання, але це не дасть позитивних результатів. Необхідність подальшого розвитку норм Конституції залишиться за будь-якого її обсягу. Конституція – це лаконічний правовий документ загальноустановчого характеру й регулювання. Отже, про прогалини в Основному Законі зазвичай говорити не доводиться. Прогальність, як правило, регулювання певних сфер суспільних відносин існує не в Конституції, а в чинному конституційному законодавстві. Наприклад, до основних сфер таких суспільних відносин в Україні слід віднести формування і освоєння ефективної моделі взаємодії і співпраці між Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України. Прогальністю відрізняється й регулювання інституту президентства в Україні. Відсутність конституційних традицій у цій сфері породжує необхідність прийняття спеціального закону для усунення прогалин, що стосуються конкретизації статусу Президента України, порядку здійснення ним конституційних повноважень, регламентації процедури припинення повноважень глави держави, недоторканності Президента тощо.

Незважаючи на те, що Конституції України вже майже тридцять років, досі ще не прийняті всі закони, на які є пряма вказівка в її тексті (наприклад, закони про Державний Прапор України та Державний Герб України, про місцеві референдуми та ін.). Безумовно, що така ситуація не сприяє ефективізації чинного конституційного законодавства.

Основним і найбільш прийнятним способом перманентного вдосконалення і розвитку Конституції є вдосконалення і розвиток конституційного законодавства. Конституція тільки тоді буде несуперечливою і сучасною (тобто відповідною суспільним відносинам, що постійно розвиваються), коли буде

створено не один «ідеальний» документ – завершена Конституція, що теоретично і практично є неможливим, а коли буде створено струнку, науково обгрунтовану, ієрархічну систему нормативних актів, що дають можливість функціонувати Конституції, тобто систему конституційного законодавства.

Проведений аналіз наявних у конституційному праві України прогалин і дефектів, що не претендує на їх повну (всеосяжну) характеристику, дає змогу зробити висновок про необхідність реформування конституційного законодавства і вдосконалення конституційного права в сучасних умовах «новітньої конституційно-правової ери» в Україні з метою конституційного забезпечення продовження конституційно-правових реформ та євроінтеграційних прагнень України.

Не ставлячи за мету статті здійснення докладного аналізу стану чинного конституційного законодавства, слід лише наголосити на тому, що важливим є поліпшення якості законів, починаючи від їх змісту і закінчуючи юридичною технікою. Збільшення кількості законів не є таким важливим порівняно з їх якістю. Невиправдане збільшення законів може призвести до «правової інфляції» – знецінення нормативних правових актів унаслідок їх непомірної кількості. Отже, у правотворчому процесі має бути тенденція – прагнення до мінімальної кількості нормативно-правових актів.

При визначенні основних тенденцій розвитку конституційного законодавства слід виходити з праксеологічно зумовленої мети його ефективізації в умовах воєнного стану, який продовжує тривати в Україні¹², починаючи з 2022 р., відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р.¹³, а також повоєнного відновлення та сталого розвитку України в контексті реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору. Звідси видається обгрунтованим виокремлення двох частин розвитку конституційного законодавства за змістово-темпоральним критерієм, тобто розвиток конституційного законодавства у період воєнного стану та в повоєнний період.

Мета розвитку конституційного законодавства періоду воєнного стану є адаптація законодавства до умов воєнного часу. Війна зумовила прийняття законів, що належать до спеціального законодавства, яке є правовим засобом для охорони конституційного правопорядку, захисту населення, територій, тобто забезпечення правового режиму воєнного стану. При цьому актуалізуються такі спеціальні функції надзвичайних законів, як заборонна, превентивна, компенсаційна, обмежувальна.

Праксеологічний аналіз чинного законодавства надає підстави визначити, що основними тенденціями розвитку конституційного законодавства цього періоду є: забезпечення національної безпеки та оборони; забезпечення безпеки та захисту життя людини, прав та свобод людини і громадянина в умовах війни; забезпечення національного спротиву та утвердження національної ідентичності; забезпечення інформаційної безпеки України (важливе

значення має подальша трансформація інформаційного законодавства, зокрема, важливим є не тільки прийняти нову Стратегію інформаційної безпеки України в умовах війни, але доцільним та обґрунтованим є прийняття профільного закону про інформаційну безпеку України, в якому передбачити положення, що спрямовані на врегулювання питань, пов'язаних з інформаційною агресією РФ і захистом інформаційного суверенітету України); гармонізація з європейськими стандартами (інтеграція європейських норм, адаптація національного конституційного законодавства до стандартів ЄС); продовження реформ (судова реформа, реформа конституційної юстиції тощо); законодавче забезпечення Плану справедливого миру, представленого Президентом України.

Метою розвитку конституційного законодавства в повоєнний період є відновлення України (зокрема, відповідно до Плану відновлення України) та створення конституційного законодавчого підґрунтя для її сталого розвитку. Повоєнні стратегічні напрями розвитку України також потребують відповідного законодавчого підґрунтя.

Після завершення війни Україна зіткнеться з численними викликами, які потребують термінового вирішення через ефективне та адаптивне конституційне законодавство. Передусім у повоєнний період необхідною буде модернізація Конституції України. Адже, як було зазначено вище, ефективний розвиток конституційного законодавства є неможливим без модернізації Конституції України. Зокрема, зміни до Конституції України після війни повинні бути спрямовані на відновлення та зміцнення державності, захист прав людини, забезпечення стабільності та розвитку держави в умовах нових викликів. Залишаючись на позиції важливості дотримання принципу стабільності Основного Закону водночас очевидно є необхідність внесення змін до Конституції України щодо утвердження національної ідентичності, розвитку інститутів громадянського суспільства; розширення інститутів та гарантії прямої демократії; розширення гарантій прав і свобод людини, зокрема для внутрішньо переміщених осіб і національних меншин, з акцентом на їхню інтеграцію та соціальний захист, розширити економічні права та свободи; внесення змін, які б закріплювали основи національної безпеки та оборони, включаючи механізми співпраці з міжнародними партнерами та забезпечення обороноздатності країни; завершення реформи децентралізації публічної влади та територіального устрою України; врегулювання питань статусу Автономної Республіки Крим; доповнення Основного Закону України положеннями, що гарантують екологічну безпеку, враховуючи наслідки війни для навколишнього середовища та ін. При цьому масштабність необхідних змін до Основного Закону України та необхідність проведення конституційно-правових реформ, спрямованих на євроінтеграцію України надають підстави вченим робити висновок про те, що «чи не єдиним, найбільш дієвим способом її реалізації (конституційно-правових реформ. – А. К.) видається затвердження нової редакції Конституції органом представницької

установчої влади», для чого пропонується «легалізувати» відповідні представницькі установчі збори шляхом внесення змін до Конституції України¹⁴. Думається, що така пропозиція кореспондує теорії установчої влади та правовій природі Конституції.

Крім модернізації Конституції України, у повоєнний період необхідним є розвиток конституційного законодавства в таких напрямках, як: законодавче супроводження відновлення конституційного правопорядку (продовження судової реформи, удосконалення антикорупційного законодавства та ін.); законодавче забезпечення відновлення територіальної цілісності, тобто законодавство про реінтеграцію окупованих територій (визначення механізмів відновлення контролю над окупованими територіями, правовий статус осіб, які там проживають, та порядок їх інтеграції в українське суспільство тощо); законодавче забезпечення соціально-економічного відновлення (захист прав власності, особливо для тих, хто постраждав від війни, забезпечення соціально-правового захисту для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, дітей та ін. постраждалих від війни); законодавче забезпечення децентралізації публічної влади, реформування місцевого самоврядування; розвиток конституційного законодавства у сфері національної безпеки та обороноздатності держави.

При цьому слід відзначити важливість диджиталізації та інновації в процесі прийняття конституційно-правових актів, зокрема розробка і впровадження електронних платформ для підвищення прозорості та доступності конституційно-законодавчого процесу.

Безумовно, це не всі, а тільки основні напрями розвитку конституційного законодавства України, що потребують свого подальшого наукового опрацювання.

Висновки. Конституційне законодавство слід розглядати як систему нормативно-правових актів, що містять конституційно-правові норми. Ця система становить складне утворення, яке має такі характеристики, як доцільність, функціональність і стійкість; її принципами є взаємозумовленість, взаємозв'язаність, взаємодія нормативно-правових актів, а також принцип ієрархичності їх розташування.

Тенденції удосконалення та розвитку системи конституційного законодавства України мають формуватися, виходячи з праксеологічного аналізу чинного конституційного законодавства, зокрема, визначення його недоліків, до яких належать такі дефекти, як колізії та прогалини, що існують у Конституції України та в інших нормативно-правових актах; а також за темпорально-змістовим критерієм, який зумовлює зміст розвитку конституційного законодавства у сучасному періоді, зорієнтованому на законодавче забезпечення правового режиму воєнного стану та у повоєнному періоді, цілеспрямованому на відновлення України та створення конституційно-законодавчого підґрунтя для її сталого розвитку як демократичної, правової держави, повноправного члена європейського співтовариства.

1. Див., наприклад: Щербанюк О. Адаптація конституційного законодавства України до права Європейського Союзу. *Правові засади європейської та євроатлантичної інтеграції України: досягнення та перспективи: збірник матеріалів учасників Шостої міжнародної науково-практичної конференції (Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 25 листопада 2022 р.)*. Львів: Каменяр, 2023. С. 25.

2. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-IX#Text>

3. Риндюк В. І., Гришко О. М. Система права та законодавство: до питання співвідношення понять. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 40.

4. Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 р. № 12-рп/98 (справа про тлумачення терміна «законодавство»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

5. Див., наприклад: Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм. Київ: Юрінком Інтер, 2010. С. 117–126.

6. Пархоменко Н. М. Конституційне законодавство: компаративно-доктринальні виміри сутності і змісту. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 65.

7. Волохов О. С. До питання визначення поняття «ефективність законодавства» та його використання. *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип. 73. С. 28.

8. Рішення Конституційного Суду України від 16 січня 2003 р. (справа про Конституцію Автономної Республіки Крим). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

9. Рішення Конституційного Суду України від 13 листопада 2024 р. № 10-п(II)/2024 (щодо права на судовий захист під час розв'язання колективного трудового спору). URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/10-rii2024>

10. Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 2024 р. № 6-п(II)/2024 (справа про обов'язковість судового рішення). URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/6-rii2024>

11. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top>

12. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26/2025#п2>

13. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

14. Белов Д., Белова М. Внесення змін до конституції: доктрина та практика зарубіжних країн. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 2. С. 25.

References

1. Dyv., napryklad: Shcherbaniuk O. Adaptatsiia konstytutsiinoho zakonodavstva Ukrainy do prava Yevropeiskoho Soiuzu. *Pravovi zasady yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehtatsii Ukrainy: dosiahnennia ta perspektvy: zbirnyk materialiv uchasnykiv Shostoї mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii (Natsionalnyi universytet «Lvivska politehnika», Lviv, 25 lystopada 2022 r.)*. Lviv: Kameniar, 2023. S. 25.

2. Pro pravotvorchu diialnist: Zakon Ukrainy vid 24 serpnia 2023 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-IX#Text>

3. Ryndiuk V. I., Hryshko O. M. Systema prava ta zakonodavstvo: do pytannia spivvidnoshennia poniat. *Aktualni problemy vitchyznianoї yurysprudentsii*. 2022. № 1. S. 40.

4. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 9 lypnia 1998 № 12-rp/98 (sprava pro tлумachennia terminu «zakonodavstvo»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-IX#Text>

5. Dyv., napryklad: Krusian A. R. Suchasnyi ukrainskyi konstytutsionalizm. Kyiv: Yurinkom Inter, 2010. S. 117–126.

6. Parkhomenko N. M. Konstytutsiine zakonodavstvo: komparatyvno-doktrynalni vymiry sutnosti i zmistu. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2021. № 2. S. 65.

7. Volokhov O. S. Do pytannia vyznachennia poniatia «efektyvnist zakonodavstva» ta yoho vykorystannia. *Aktualni problemy polityky*. 2024. Vyp. 73. S. 28.

8. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. (sprava pro Konstytutsiiu Avtonomnoi Respubliky Krym). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

9. Rishennia

Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 13 lystopada 2024 roku № 10-r(II)/2024 (shchodo prava na sudovyi zakhyt pid chas rozviazannia kolektyvnoho trudovoho sporu). URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/10-rii2024>. **10.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 13 travnia 2024 roku № 6-r(II)/2024 (sprava pro oboviazkovist sudovoho rishennia). URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/6-rii2024>. **11.** Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2016 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top>. **12.** Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 sichnia 2025 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26/2025#n2>. **13.** Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>. **14.** Bielov D., Bielova M. Vnesennia zmin do konstytutsii: doktryna ta praktyka zarubizhnykh krain. Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava. 2023. № 2. S. 25.

Krusian Anzhelika. Constitutional legislation of Ukraine: scientific and theoretical concept and praxeological analysis

The article provides a scientific analysis of current issues of development of the theory and practice of constitutional legislation of Ukraine. The author offers his own scientific and theoretical concept of the system of constitutional legislation of Ukraine. In particular, it is substantiated that constitutional legislation should be considered as a system of legal acts containing constitutional and legal norms. This system is a complex entity which has such characteristics as expediency, functionality and sustainability; its principles are interdependence, interconnectedness, interaction of legal acts, and the principle of their hierarchical arrangement.

Based on praxeological analysis, the main shortcomings of the current constitutional legislation of Ukraine are identified and directions for its improvement in the conditions of war and post-war revival of Ukraine are formulated. Thus, it is argued that the trends in the improvement and development of the system of constitutional legislation of Ukraine should be formed: based on the praxeological analysis of the current constitutional legislation, in particular, the determination of its shortcomings, which include such defects as collisions and gaps that exist in the Constitution of Ukraine and in other regulatory legal acts; as well as according to the temporal-content criterion, which determines the content of the development of constitutional legislation in the modern period, focused on the legislative provision of the legal regime of martial law and - in the post-war period, aimed at the restoration of Ukraine and the creation of a constitutional and legislative basis for its sustainable development as a democratic, legal state, a full member of the European community.

Key words: law of Ukraine, legislation of Ukraine, constitutional legislation of Ukraine, constitutional legal relations, constitutional and legal norms, Constitution of Ukraine, concept, regulatory and legal act, praxeological analysis.